

Tadeusz Banaszek (Kieleckie Towarzystwo Naukowe)

Obiekty wojskowe przy ul. Prostej w Kielcach

Streszczenie: Przy ul. Prostej w Kielcach od końca XIX w. do 1956 r. znajdowały się koszary wojskowe, wybudowane dla wojska rosyjskiego. W XX w. stacjonowały tam wojska rosyjskie, austriackie, polskie i niemieckie. Najdłużej zakwaterowany był w nich 4. pułk piechoty Legionów (w latach 1919–1939). Obiekt służył Wojsku Polskiemu do 1956 r., a następnie został przekazany służbie zdrowia. Ponadto przy ul. Prostej, w pobliżu miejscowości Zagórze, znajdowały się składy amunicyjne dla garnizonu kieleckiego. Po II wojnie światowej wojsko bezprawnie powiększyło teren składów, co spowodowało zatargi z właścicielami zabranych gruntów. Ostatecznie w 1974 r. władze wojskowe podjęły decyzję o likwidacji składów amunicyjnych i przeniesieniu ich do miejscowości Suków.

Słowa kluczowe: Kielce, koszary wojskowe, Wojsko Polskie

Ul. Prosta w Kielcach jest jedną z niewielu w mieście, przy której przez dziesięciolecia znajdowały się obiekty wojskowe – koszary oraz składy amunicyjne. Jednymi z nielicznie zachowanych obecnie obiektów infrastruktury wojskowej w Kielcach wybudowanych przez Rosjan pod koniec XIX w. są koszary przy ul. Prostej, w których przez kilkadziesiąt lat stacjonowały jednostki wojsk rosyjskich, austriackich, polskich i niemieckich.

W latach siedemdziesiątych XIX w. w Kielcach rozpoczęto budowę koszar dla licznego garnizonu rosyjskiego. Kilka budynków koszar postawili również przedsiębiorcy prywatni (m.in. Karol Reichelt przy ul. Seminaryjskiej, Moszek Piotrkowski przy obecnej ul. Jana Pawła II 19), z których za wynajem wojsku otrzymywali stały i pewny dochód. Władze guberni kieleckiej zaczęły w 1883 r. budować także koszary „skarbowe” na południowy wschód od miasta, przy ul. Prostej (nazwa ulicy od lat dziewięćdziesiątych XIX w.)¹.

„Gazeta Kielecka” 10 sierpnia 1883 r. podawała:

Wczoraj, na wyniosłym wzgórzu pod Kielcami, obok murowanego budynku, zwanego „Prochownią”, dopełniono założenia i poświęcenia kamienia węgielnego pod mający się wzniesić budynek, na pomieszczenie kwaterującego w Kielcach garnizonu wojsk liniowych.

1 A. Adamczyk, *Powstanie i zabudowa „Nowego Miasta”, dzielnicy gubernialnych Kielc (cz. 1 do 1895 r.)*, „Studia Muzealno-Historyczne” 2010, t. 2, s. 47–49.

Pierwotny plan budowniczego gubernialnego Kowalskiego obejmował koszary na pomieszczenie całego pułku, wyasygnowana obecnie jednak suma anszlagowa² ograniczyła budowę jak na teraz do mniejszych rozmiarów i przeznaczona zostanie na pomieszczenie jednego tylko batalionu.

Budynek będzie piętrowy o 7 oknach frontu z dwoma oficynami również piętrowymi o 16 oknach.

Budynki z oficynami i zabudowaniami utworzą czworobok, zwrócony frontem na podobieństwo koszar pod Karczówką, do placu bazarowego.

Poświęcenia dopełnił proboszcz prawosławny parafii kieleckiej ks. Orłowski, dopełniwszy ceremonii osadzenia w jednym z rogów budynku puszki zawierającej w sobie akt erekcji, podpisany przez obecnych na miejscu J. W. zarządzającego gubernią Subotkina, prezesa Izby Skarbowej Rzepiszewskiego, naczelnika gubernialnego zarządu żandarmerii Hartularęgo, plac-komendanta Malewanowa, podpułkownika Łuskino, prezydenta m. Kielc Stebłowskiego i innych [...].³

Dwa lata później, po zakończeniu budowy, 29 listopada 1885 r. „Gazeta Kielecka” informowała:

W roku bieżącym dokończono rozpoczętą w roku zeszłym budowę koszar na 250 żołnierzy, stale w mieście Kielcach pozostających.

Nowe to pomieszczenie składa się z dwóch murowanych piętrowych budynków, blachą krytych, na wzgórzu, w miejscu zdrowym położonych. Sale obszerne, widne z wentylacją i innymi dobrze obmyślonymi potrzebami, stanowią bardzo wygodne mieszkanie żołnierskie [...].

Oddzielnie wystawiono dom dla oficera o 3-ch pokojach, kuchni i innych dogodnościach gospodarskich.

Budowa kosztem rb 45 000 podług planów p. Kowalskiego budowniczego gubernialnego i pod jego nadzorem starannie wykończoną została.

Podotąd w Kielcach wzniesiono już pięć domów piętrowych murowanych na koszary wojskowe – z tych cztery kosztem skarbu, a jeden – kasy miejskiej. Prócz tego znajdują się dawniejsze cztery obszerne rządowe parterowe baraki, częścią murowane, a częścią drewniane [...].⁴

Pośrodku koszar znajdowała się studnia z dwoma dużymi żelaznymi kołami do pompowania wody. W koszarach stacjonował 6. pułk strzelców 2. Brygady Strzelców, której dowództwo znajdowało się w Częstochowie⁵.

2 Kosztorysowa [przyp. red.].

3 *Wiadomości bieżące*, „Gazeta Kielecka” (dalej: „GK”) 1883, nr 66, s. 1.

4 Tamże, 1885, nr 94, s. 1.

5 J. Legieć, *Wojsko rosyjskie w Kielcach w latach 1865–1914* [w:] *Kielczanie w życiu miasta i regionu w XIX i XX wieku*, pod red. U. Oettingen, Kielce 2006, s. 49.

Podczas I wojny światowej, w sierpniu 1914 r., w koszarach był zakwaterowany V batalion strzelców Józefa Piłsudskiego (dowódca – Michał Tokarzewski „Karaszewicz”), a pod koniec wojny austriacka kadra 56. pułku piechoty⁶.

Po odzyskaniu niepodległości w listopadzie 1918 r. koszary przejęło Wojsko Polskie. Stacjonował w nich od lutego 1919 r. batalion zapasowy 25. pułku piechoty (dowódca ppłk Władysław Łokczewski), a od końca maja 1919 r. batalion zapasowy 4. pułku piechoty Legionów (pp Leg.), dowodzony kolejno przez kpt. Mieczysława Kulikowskiego, mjr. Stefana Jażdżyńskiego, kpt. Hieronima Wójcickiego i mjr. Floriana Smykałę⁷.

W październiku 1920 r., według danych Dowództwa Okręgu Generalnego Nr III Kielce, w koszarach przy ul. Prostej 14 było zakwaterowanych 1290 żołnierzy i 15 koni. Wojsko wykorzystywało także inne obiekty przy ul. Prostej. Na posesji pod numerem 7 znajdowała się stacja zborna batalionu zapasowego 4. pp Leg., w której było zakwaterowanych do 270 żołnierzy i 16 koni. Zajmowała ona powierzchnię 54 arów. Na tym terenie było kilka baraków. Przy ul. Prostej 12 (o powierzchni 10 arów) znajdował się budynek mieszkalny wraz z piekarnią⁸.

Po przybyciu 4. pp Leg. do Kielc we wrześniu 1922 r. w koszarach przy ul. Prostej został zakwaterowany I batalion. Pozostałe pododdziały pułku rozmieszczono w koszarach przy ul. Głowackiego, stajnie przy ul. Zagórskiej. Od 1931 r. w koszarach przy ul. Prostej dodatkowo znalazł się III batalion, natomiast batalion I od 1928 r. został zakwaterowany w nowych koszarach na Bukówce. Pogorszyło to warunki życia żołnierzy, którzy do 1935 r., do chwili oddania kolejnego bloku koszarowego na Bukówce, musieli egzystować w ciasnych koszarach. Tak wspominał ppłk Aleksander Idzik, zastępca dowódcy 4 pp Leg.:

Na Bukówce mieszkali żołnierze w małych salach, dobrze urządzonych, woda, umywalki, ustępy na korytarzach w tym samym bloku. W Kielcach przy ul. Prostej pod tym względem było źle, łóżka spiętowane, duża ciasnota, woda i ustępy na zewnątrz⁹.

Jerzy Barycki, podoficer sanitarny 4. pp Leg., tak opisał koszary przy ul. Prostej:

Koszary usytuowane były na jednym z charakterystycznych dla Kielc płaskowzgórz. Dwoma skrzydłami otaczały rozległy plac o naturalnym kamienistym podłożu z umiejscowioną pośrodku studnią z dwoma dużymi żelaznymi kołami do pompowania wody. Na poboczach placu mieściły się niewielkie zabudowania kuchni batalionu, kantyny żołnierskiej, małego kina wojskowego „Czwartak” dostępnego w dni świąteczne także i ludności cywilnej, magazyny, małe stajnie i wozownia. Na

6 U. Oettingen, *I Pułk Piechoty Legionów Polskich w Kielcach 19 sierpnia – 10 września 1914 r.* [w:] *Z dziejów Kielc w latach 1914–1918*, pod red. U. Oettingen, Kielce 2004, s. 14.

7 W. Jarno, *Okręg Generalny Wojska Polskiego Nr III Kielce w latach 1918–1921*, Łódź 2003, s. 122, 125.

8 Dzienniki Rozkazów Dowództwa Okręgu Generalnego Nr III Kielce, Załącznik do Rozkazu nr 106, poz. 14 z 18 X 1920 r.

9 *Czwarty Pułk Piechoty 1806–1966*, Londyn 1966, s. 432.

pochyłości wzgórza w kierunku ul. Lipowej prowadzącej do wapiennika „Wietrznia” znajdowała się dwuszeregowo pobudowana kolonia domków oficerskich, otoczonych niewielkimi ogródkami¹⁰.

Powierzchnia kompleksu koszarowego wynosiła ponad 1 ha. Koszary były przeznaczone według ówczesnych przepisów wojskowych na zakwaterowanie 400 żołnierzy. Posiadały 5 stanowisk garażowych i stajnię na 22 konie oraz magazyn.

Na początku 1923 r., w celu realizacji budownictwa mieszkaniowego kadry oficerskiej i podoficerskiej, powołano Komisję Budowlaną, która podlegała szefowi Departamentu Inżynierii i Saperów Ministerstwa Spraw Wojskowych. Posiadała ona specjalne kredyty na wykonanie domów, głównie na terenach wschodniej Polski. Przewodniczącym komisji został płk inż. Władysław Jagniątkowski. Zdecydowano się na wybudowanie domów drewnianych: jednorodzinnych (pięciopokojowych) i dwurodzinnych bliźniaczych (po dwa mieszkania trzypokojowe z kuchniami). Komisja Budowlana oddała ogółem 107 mieszkań w kilkunastu garnizonach, w tym w latach 1923–1925 siedem domów drewnianych w Kielcach. Przy ul. Lipowej (obecnie Wojska Polskiego) w pobliżu koszar batalionu 4. pp Leg wybudowano jeden jednorodzinny dom drewniany dla oficera starszego (dowódcy pułku) oraz sześć dwurodzinnych dwupokojowych z kuchnią dla oficerów młodszych. Domy postawiono w stylu zakopiańskim o powierzchni 170–174 m² każdy wraz z pomieszczeniami gospodarczymi. Wybudowała je firma ze Skarżyska¹¹.

W marcu 1925 r. w koszarach przy ul. Prostej utworzono kino „Czwartak”, które było jedną z trzech tego typu placówek działających w Kielcach. Usytuowanie kina wojskowego w tym miejscu nie było najszcześniejsze. Jak podawała „Gazeta Kielecka” w 1927 r.:

Kino „Czwartak” mieszczące się w koszarach na krańcach miasta, z przykrym dostępem po wiecznie błotnistej ulicy, nie mogło się należycie rozwinąć, tym więcej, że sala niezbyt odpowiadała wymaganiom¹².

W 1926 r. właściciele kina „Phenomen” Stanisław Tomicki i Maks Ellenzweig przenieśli się z budynku u zbiegu ulic Sienkiewicza i Małej do nowo wybudowanej kamienicy przy ul. Staszica, gdzie zorganizowali kino „Palace”. W marcu 1927 r. uroczystie oddano Dom Żołnierza w budynku kina „Phenomen”, które właściciele wydzierżawili wojsku na sześć lat. Tam przeniesiono kino „Czwartak”¹³.

10 J. Barycki, *Moja żołnierska droga, cz. I. Czas stabilizacji 1926–1939*, b.r.w, s. 21.

11 Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego w Warszawie, Departament Budownictwa Ministerstwa Spraw Wojskowych, sygn. I.300.63.195, Plan sytuacyjny obiektów przy ul. Prostej w Kielcach z 1935 r.

12 *Dom Żołnierza*, „GK” 1927, nr 23, s. 1.

13 *Nowa placówka kulturalna 4 p.p.leg. w Kielcach*, „Polska Zbrojna” 1927, nr 89, s. 4; J. Osiecki, S. Wyrzycki, *4 Pułk Piechoty Legionów*, Kielce 2007, s. 61; K. Urbański, *Kino żydowskie w Kielcach w latach 1909–1939 na tle kinematografii krajowej* [w:] *Kultura Żydów polskich*

W okresie okupacji niemieckiej koszary były wykorzystane przez Wehrmacht¹⁴.

Po oswoobodzeniu Kielc spod okupacji niemieckiej, w drugiej połowie stycznia 1945 r., koszary zostały zajęte przez kompanię 1. Samodzielnej Brygady Wojsk Wewnętrznych, której zadaniem było zapewnienie ochrony organizowanych ogniw komunistycznej władzy terenowej oraz wsparcie Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego. Następnie od kwietnia do czerwca 1945 r. stacjonował tam 3. batalion operacyjny 2. Brygady Zaporowej Wojsk Wewnętrznych, dowodzony przez por. Edwarda Krzemińskiego. Później batalion przeniesiono do koszar na Stadionie, gdzie utworzono 8. pułk bezpieczeństwa Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

We wrześniu 1945 r. jednostki 2. Warszawskiej Dywizji Piechoty skierowano do garnizonów na terenie województwa kieleckiego (Kielce, Radom, Częstochowa). Dowództwo dywizji, 4. pułk piechoty, 2. batalion saperów i 18. kompanię łączności dyslokowano w Kielcach. 2. batalion saperów od początku 1946 r. do początku 1949 r. stacjonował w koszarach przy ul. Prostej, realizując głównie zadania związane z rozminowaniem terenów województwa kieleckiego. Przez krótki czas w 1946 r. znajdował się tutaj także 2. batalion łączności¹⁵.

2. batalion saperów przez kilka miesięcy w 1949 r. stacjonował w Puławach, skąd w drugiej połowie roku został przegrupowany do garnizonu Sandomierz. W związku z formowaniem w Sandomierzu nowej jednostki – 135. pułku artylerii ciężkiej – w 1951 r. 2. batalion saperów przedyslokowano do garnizonu Kielce, gdzie ponownie zajął koszary przy ul. Prostej¹⁶.

Zarządzeniem Szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego z dnia 5 października 1955 r. rozformowano 2. batalion saperów. Opuszczony kompleks koszar został przekazany służbie zdrowia. Na podstawie decyzji Szefa Tyłów Wojska Polskiego z 19 maja 1956 r. kompleks Wojskowy Rejonowy Zarząd Kwaterunkowy w Krakowie przekazał Wydziałowi Zdrowia Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach z przeznaczeniem dla Państwowej Dwuletniej Szkoły Położnych w Kielcach (dokument nr 1)¹⁷. Obecnie funkcjonuje w nim Świętokrzyskie Centrum Matki i Noworodka Szpital Specjalistyczny.

Oprócz koszar przy ul. Prostej znajdowały się wojskowe magazyny amunicyjne. Wojsko rosyjskie wybudowało w pobliżu koszar skład amunicyjny mieszczący się w budynku z wieżami, zwany „prochownią”. Obiekt ten został utrwalony na okolicznościowej pocztówce oraz obrazie Władysława Szulca.

XIX–XX wieku, pod red. M. Meduckiej, R. Renz, Kielce 1992, s. 203; S. Piekarski, *Domy żołnierza polskiego*, Warszawa 1997, s. 223–224.

14 Mapa niemiecka: Mil Geo Plan Kielce z lipca 1944 r. Zbiory autora.

15 W. Jarno, *Organizacja i dyslokacja jednostek bojowych w Łódzkim Okręgu Wojskowym po przejściu na stopę pokojową (sierpień 1945 – listopad 1946 r.)*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2013, nr 12/1, s. 248.

16 T. Banaszek, *2 batalion saperów w latach 1943–1955*, „Studia Muzealno-Historyczne” 2018, t. 10, s. 92.

17 Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej: APK), Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej Kielce, Protokół zdawczo-odbiorczy obiektu koszarowego przy ul. Prostej z 20 czerwca 1956 r., sygn. 4062, k. 231–232.

Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę pod koniec 1918 r. przy ul. Prostej w kierunku miejscowości Zagórze wojsko wybudowało magazyny amunicyjne, zwane „Prochownią pod Zagórzem”. W 1935 r. teren prochowni wynosił 2 ha 1 ar 26 m². Znajdowały się na nim: wartownia o kubaturze 206 m³ oraz sześć magazynów o kubaturze od 144 m³ do 878 m³. W piśmie komendanta powiatowego Policji Państwowej do starosty kieleckiego z 20 lipca 1927 r. opisującym zabezpieczenie Filii Centralnych Składow Amunicji Nr 3 i składow amunicji „Prochownia” czytamy:

W odległości pół kilometra od miasta i w takiej samej odległości od wsi Zagórze znajdują się składy amunicji tak zwana „Prochownia”. Przechowywana tam jest tylko amunicja karabinowa i granaty ręczne. Inne materiały wybuchowe tam się nie znajdują. Składy te, składają się z dwóch murowanych budynków krytych blachą, a opatrzone wałem ziemnym i podwójnym płotem z drutu kolczastego. Wewnątrz strzeżone są przez warty wojskowe¹⁸.

W 1949 r. 4. pułk piechoty z Bukówki poszerzył obszar wokół prochowni o około 8 ha kosztem przyległych terenów stanowiących własność prywatną dwudziestu właścicieli, w tym Domu Dziecka „Caritas”. Postępowanie o nabycie tych terenów nie było prowadzone, w związku z tym zajęcie i użytkowanie ze strony wojska było bezprawne. Również bez uzgodnienia z władzami administracyjnymi miasta zostały zamknięte i włączone do obiektu wojskowego wylotowe ulice: Prosta i Zagórska, które łączyły miejscowość Zagórze z Kielcami. Właściciele bezprawnie zajętych terenów zwracali się do władz wojskowych o ich zwrot lub odszkodowanie, ale nie otrzymali odpowiedzi. W styczniu 1958 r. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach zwróciło się w powyższej sprawie do dyrektora Departamentu Wojskowego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (MSW), wnioskując przeniesienie obiektu na Bukówkę. Proponowano wszczęcie postępowania o nabycie spornych terenów (dokument nr 2). W odpowiedzi z 15 maja 1958 r. MSW napisało, że

wojsko nie może zrezygnować z gruntów położonych w Kielcach przy ul. Prostej z uwagi na bezpieczeństwo obiektów magazynowych. Obecnie władze wojskowe kompletują niezbędne dokumenty i w najbliższym czasie wystąpią z wnioskiem o nabycie tych gruntów¹⁹.

W lutym 1963 r. wszczęto postępowanie o wywłaszczenie terenu o powierzchni 2 ha 2771 m² położonych przy magazynach.

18 APK, Starostwo Powiatowe Kieleckie I, sygn. 315, k. 417, Pismo Komendanta Powiatowego Policji Państwowej do Starosty Kieleckiego, 20 VII 1927 r.

19 APK, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej Kielce (dalej: Prezydium WRN Kielce), sygn. 4365, k. 14, Pismo MSW do Prezydium WRN w Kielcach, 15 V 1958 r.

1. Fragment Kielc na mapie topograficznej w skali 1:10 000 Zarządu Topograficznego Sztabu Generalnego Wojska Polskiego z 1959 r. z oznaczeniem składów amunicyjnych pod Zagórzem. Źródło: Zbiory autora.

W 1980 r. magazyny amunicji zostały przeniesione do miejscowości Suków, gdzie zbudowano nowy kompleks magazynowy. Na terenie byłych składów funkcjonowały magazyny Garnizonowej Administracji Mieszkań Kielce, a po 2000 r. obiekt został oddany przez wojsko.

Poniżej przedstawiono trzy dokumenty źródłowe przedstawiające przekazanie koszar przy ul. Prostej Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach w czerwcu 1956 r., pismo dotyczące składów amunicyjnych ze stycznia 1958 r. oraz warunki ekonomiczno-organizacyjne przekazania istniejącego obiektu magazynowego przy ul. Prostej w Kielcach i budowy nowego z czerwca 1974 r.

Podsumowując, należy podkreślić, że obiekty wojskowe przy ul. Prostej w Kielcach odegrały dużą rolę w dziejach garnizonu kieleckiego w XIX i XX w.

Aneksy

Dokument nr 1

Protokół zdawczo-odbiorczy obiektu koszarowego przy ul. Prostej z 20 czerwca 1956 r.

Protokół zdawczo-odbiorczy

Kielce, dnia 20 VI 1956 r.

Spisany w dniu 20. 06. 1956 r. w Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach w sprawie przekazania w zarząd i użytkowanie Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej Kielce kompleksu Nr 3357 położonego w Kielcach ul. Prosta 30 z przeznaczeniem dla Wydziału Zdrowia.

Podstawa przekazania: Decyzja Szefa Tyłów WP z dnia 19. 05. 56 r. pismo Departamentu Kwaterunkowego Głównego Zarządu Tyłów WP Nr 01426/II.

Strona przekazująca: Wojskowy Rejonowy Zarząd Kwaterunkowy Kraków reprezentowany przez Ob. [Obywatela] Grodowski Kazimierz, Veyks Zdzisław.

Strona przejmująca: Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej Kielce reprezentowane przez Ob. Kohman Alfred Zastępca Kierownika Wydziału Zdrowia, Ob. Andre Zygmunt – Zastępca Kierownika Wydziału Ogólnogospodarczego, Ob. Wojciechowski Stefan – Kierownik Zaopatrzenia Wydziału Zdrowia, Ob. Waszkiewicz Piotr – Radca Prawny Wydziału Zdrowia.

Przekazaniu podlega:

Budynek Nr 1 – koszarowy, dwukondygnacyjny, murowany o powierzchni użytkowej 770 m² posiadający instalacje wodno-kanalizacyjną, oświetlenie elektryczne, ogrzewanie piecowe. O ogólnym procencie zniszczenia około 18%.

Budynek Nr 2 – szkolny dwukondygnacyjny murowany o powierzchni użytkowej 772 m² posiadający instalację wodno-kanalizacyjną, oświetlenie elektryczne, ogrzewanie piecowe, 20% zniszczenia.

Budynek Nr 3 – biurowy, jednokondygnacyjny, murowany o powierzchni użytkowej 190 m², posiadający instalację wodno-kanalizacyjną, oświetlenie elektryczne, ogrzewanie piecowe, 12% zniszczenia.

Budynek Nr 4 – świetlica jednokondygnacyjny, murowany o powierzchni użytkowej 205 m², posiadający oświetlenie elektryczne, ogrzewanie piecowe.

Budynek Nr 5 – kuchnia, jednokondygnacyjny, murowany, o powierzchni użytkowej 199 m², posiadający instalację wodno-kanalizacyjną, oświetlenie elektryczne, ogrzewanie piecowe.

Budynek Nr 6 – magazyn, ilość kondygnacji 1+1, murowany o powierzchni użytkowej 169 m², 12% zniszczenia.

Budynek Nr 7 – stajnia, jednokondygnacyjny drewniany o powierzchni użytkowej 140 m², ogólny % zniszczenia 40.

Budynek Nr 8 – magazyn na słomę, jednokondygnacyjny, drewniany, o powierzchni użytkowej 204 m², ogólny % zniszczenia 40.

Budynek Nr 9 – łaźnia, jednokondygnacyjny, drewniany, o powierzchni użytkowej 107 m², posiadający instalację wodno-kanalizacyjną, oświetlenie elektryczne, ogólny % zniszczenia 38.

Budynek Nr 10 – magazyn opałowy, jednokondygnacyjny, drewniany, o powierzchni użytkowej 137 m², ogólny % zniszczenia 30.

Budynek Nr 11 – świnia, jednokondygnacyjny, drewniany, o powierzchni użytkowej 129 m², ogólny % zniszczenia 25.

Budynek Nr 12 – sala gimnastyczna, jednokondygnacyjny, drewniany, o powierzchni użytkowej 228 m², ogólny % zniszczenia 25.

Budynek Nr 13 – magazyn opałowy, jednokondygnacyjny, drewniany, o powierzchni użytkowej 126 m², ogólny % zniszczenia 24.

Budynek Nr 14 – wartownia, jednokondygnacyjny, murowany o powierzchni użytkowej 80 m², posiadający oświetlenie elektryczne, ogrzewanie piecowe, ogólny % zniszczenia 5.

Budynek Nr 15 – magazyn, jednokondygnacyjny drewniany o powierzchni użytkowej 285 m², ogólny % zniszczenia 48.

Budynek Nr 16 – magazyn Materiałów Pędnych i Smarów, jednokondygnacyjny, murowany, o powierzchni użytkowej 58 m², ogólny % zniszczenia 5.

Budynki Nr 3 i 4 pozostają nadal w użytkowaniu władz wojskowych i przekazanie tych budynków może nastąpić dopiero po przygotowaniu pomieszczeń zastępczych przez Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej Kielce. Na tym protokół zakończono i po przeczytaniu podpisano.

Źródło: APK, Prezydium WRN Kielce, sygn. 4062, k. 231–232.

Dokument nr 2

Pismo Prezydium WRN Kielce do Departamentu Wojskowego MSW w sprawie składu amunicyjnego przy ul. Prostej z 15 stycznia 1958 r.

Kielce, dnia 15 stycznia 1958 r.

TAJNE

Dotyczy: obiektu wojskowego w Kielcach przy ul. Prostej

Ob. Dyrektor Departamentu
Wojskowego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych
Warszawa

W odpowiedzi na pismo z dnia 23 listopada 1957 r. Nr W. II/2984/5/7 w sprawie ustalenia celu i podstawy wykorzystywania przez wojsko nieruchomości, w stosunku do której o zwrot roszczą pretensję spadkobiercy Skrzypek Antoniego, Wojewódzki Zarząd Spraw Wewnętrznych wyjaśnia:

We wschodniej części m. Kielce u wylotu ulicy Prostej usytuowane zostały w okresie przedwojennym na powierzchni około 3 ha strzeżone magazyny wojskowe tzw. „Prochownia”. Grunty te stanowią bezsporną własność Państwa i są wykorzystywane przez Jednostkę Wojskową Nr 2729 Kielce-Bukówka. W roku 1949 wymieniona jednostka poszerzyła sobie obszar powierzchni o około 8 ha kosztem przyległych gruntów stanowiących własność prywatną około 20 właścicieli w tym i Domu Dziecka „Caritas”. Postępowanie o nabyciu w stosunku do tych gruntów nie było prowadzone, a za tym zajęcie i użytkowanie ze strony wojska nastąpiło i trwa nadal bezprawnie. Nadto na wskutek poszerzenia powierzchni bez uzgodnienia z władzami administracyjnymi miasta zamknięte zostały i włączone do obiektu wylotowe ulice Prosta i Zagórska łączące wielką wieś Zagórze z Kielcami. Ludność tejże wsi i osiedli dalszych, zmuszona została do tratowania

upraw i zasiewów wzdłuż ogrodzenia obiektu tworząc w ten sposób tzw. dziką drogę. Z tego powodu trwają całe lata kłótnie i nieporozumienia pomiędzy właścicielami gruntów i upraw, a użytkownikami tejże drogi. Właściciele bezprawnie zajętych gruntów zwracali się o ich zwrot lub odszkodowanie do władz wojskowych na co nie otrzymują odpowiedzi. Wojewódzki Zarząd Spraw Wewnętrznych po wszechstronnym przeanalizowaniu możliwości rozwiązania powyższego problemu proponuje następujące wnioski:

1) Przenieść obiekt w okolice Jednostki Wojskowej Nr 2729 tj. na Bukówkę, odległość do Jednostki wynosi 10 km. Projekt uzasadnia się tym, że w magazynach znajdują się materiały wybuchowe w wielkich ilościach i ze względu na grożące niebezpieczeństwo hamuje rozbudowę miasta w kierunku wschodnim. Założenia urbanistyczne m. Kielce przewidują przez zachodnią część obiektu, przelot arterii I-ej klasy Warszawa-Kraków oraz urządzenia obok parku i centralnego stadionu sportowego. Natomiast tereny części wschodniej obiektu i dalszych, przewidziane są na zlokalizowanie głównego cmentarza komunalnego. Jednocześnie nadmienia się, że w bliskiej odległości od strony wschodniej i zachodniej obiektu znajdują się zamieszkałe domy mieszkalne, które bezpośrednio są narażone na niebezpieczeństwo. Istnienie obiektu o takim charakterze i w tak niekorzystnym dla miasta miejscu budzi wątpliwość.

2) Władze wojskowe zajmując grunty miały niewątpliwie na celu stworzenie tzw. „Pasa bezpieczeństwa” na wypadek eksplozji materiałów wybuchowych w magazynach. Zabezpieczenie to, pomimo że jeszcze nie wystarczające, było w pełni jako doraźne uzasadnione i konieczne. Związane zostało z poważnymi kosztami podwójnego grodzienia i o ile względy inne ze strony wojska przeważają za nieprzenoszenie obiektu, koniecznym jest bezzwłocznie wszcząć postępowanie o nabycie bezprawnie zajętych i użytkowanych gruntów. Za okres pozbawienia właścicieli użytkowania łącznie z pasem dzikiej drogi należy im wypłacić odszkodowanie biorąc za podstawę do szacunku rodzaj planów znajdujących się przed zajęciem i ich wartość obecną. Nadto zajdzie konieczność wytyczenia i nabycia terenu na drogi łączące wieś Zagórze z Kielcami.

Przedkładając powyższe wnioski Wojewódzki Zarząd Spraw Wewnętrznych prosi Ob. Dyrektora o zajęcie stanowiska i powiadomienie o wyniku.

Zastępca Przewodniczącego Prezydium
Fiutowski Feliks

Źródło: APK, Prezydium WRN Kielce, sygn. 4365, k. 17–19.

Dokument nr 3

Warunki ekonomiczno-organizacyjne przekazania składu amunicyjnego przy ul. Prostej oraz budowy nowego obiektu z 10 czerwca 1974 r.

Szefostwo Służby Zakwaterowania i Budownictwa Warszawskiego Okręgu Wojskowego
Nr 1637/III
10.06.1974 r.

Warunki ekonomiczno-organizacyjne przekazania istniejącego obiektu magazynowego przy ul. Prostej w Kielcach oraz budowy nowego.

Obiekt magazynowy położony przy ul. Prostej w Kielcach stanowiący własność MON [Ministerstwa Obrony Narodowej], z uwagi na zwiększające się zagrożenie bezpieczeństwa publicznego wskutek postępującej rozbudowy miasta zgodnie z zatwierdzonym planem rozwoju, ulegnie likwidacji na następujących warunkach:

Urząd Wojewódzki w Kielcach przekaze wojsku teren niezbędny dla wybudowania garnizonowych składów zgodnie z wydaną przez Komisję Planowania przy Radzie Ministrów decyzją lokalizacyjną.

MON jako inwestor przygotowuje do realizacji obiektu stanowiące odtworzenie przekazywanych obiektów planowanych w ramach zatwierdzonego docelowego programu organizacyjno-użytkowego przedsięwzięcia.

Urząd Wojewódzki w Kielcach przekaze wojsku nakłady niezbędne dla realizacji obiektów o wielkości równorzędnej obiektom znajdującym się przy ul. Prostej. Przybliżony koszt odtworzenia obiektów w nowej lokalizacji wyniesie ok. 6 mln zł.

Opuszczenie przez MON kompleksu przy ul. Prostej nastąpi po wybudowaniu obiektów zamiennych na nowym terenie.

Szef Służby Zakwaterowania i Budownictwa Zastępca Kwatermistrza Warszawskiego Okręgu Wojskowego płk mgr inż. Witalis Szerszeń

Źródło: Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej, Państwowa Komisja Planowania, sygn. 1306/977/187, k. 15.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Ministerstwa Obrony Narodowej
Państwowa Komisja Planowania

Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego w Warszawie
Departament Budownictwa Ministerstwa Spraw Wojskowych

Archiwum Państwowe w Kielcach
Starostwo Powiatowe Kieleckie I
Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach

Źródła drukowane

Dzienniki Rozkazów Dowództwa Okręgu Generalnego Nr III Kielce, Załącznik do Rozkazu nr 106, poz. 14 z 18 X 1920 r.

Prasa

„Gazeta Kielecka” 1883, 1885, 1923, 1927
„Polska Zbrojna” 1927

Opracowania

Adamczyk A., *Powstanie i zabudowa „Nowego Miasta”, dzielnicy gubernialnych Kielc (cz.1 do 1895 r.)*, „Studia Muzealno-Historyczne” 2010, t. 2.
Banaszek T., *2 batalion saperów w latach 1943–1955*, „Studia Muzealno-Historyczne” 2018, t. 10.
Barycki J., *Moja żołnierska droga, cz. I. Czas stabilizacji 1926–1939*, b.r.w. *Czwarty Pułk Piechoty 1806–1966*, Londyn 1966.
Jarno W., *Okręg Generalny Wojska Polskiego Nr III Kielce w latach 1918–1921*, Łódź 2003.
Jarno W., *Organizacja i dyslokacja jednostek bojowych w Łódzkim Okręgu Wojskowym po przejściu na stopę pokojową (sierpień 1945 – listopad 1946 r.)*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2013, nr 12/1.
Legieć J., *Wojsko rosyjskie w Kielcach w latach 1865–1914 [w:] Kielczanie w życiu miasta i regionu w XIX i XX wieku*, pod red. U. Oettingen, Kielce 2006.
Oettingen U., *1 Pułk Piechoty Legionów Polskich w Kielcach 19 sierpnia – 10 września 1914 r. [w:] Z dziejów Kielc w latach 1914–1918*, pod red. U. Oettingen, Kielce 2004.
Osiecki J., Wyrzycki S., *4 Pułk Piechoty Legionów*, Kielce 2007.
Piekarski S., *Domy żołnierza polskiego*, Warszawa 1997.
Urbański K., *Kino żydowskie w Kielcach w latach 1909–1939 na tle kinematografii krajowej [w:] Kultura Żydów polskich XIX–XX wieku*, pod red. M. Meduckiej, R. Renz, Kielce 1992.

O autorze:

dr Tadeusz Banaszek – zainteresowania badawcze: dzieje wojskowości w regionie świętokrzyskim, w tym relacje pomiędzy wojskiem a społeczeństwem. Autor książek: *Obóz ćwiczeń Barycz* (Końskie 2011), *Historia garnizonu Sandomierz w latach 1918–1939* (Sandomierz 2012, 2019), *Zarys dziejów garnizonu Końskie w latach 1815–1975* (Końskie 2012), *Powiat konecki w przygotowaniach obronnych państwa w latach 1921–1939* (Końskie 2018) oraz wielu artykułów naukowych i popularnonaukowych.

Tadeusz Banaszek (Kielce Scientific Society) Military Facilities on Prosta Street in Kielce

From the late 19th century until 1956, military barracks were located on Prosta Street in Kielce, originally constructed for the Russian army. Throughout the 20th century, the barracks hosted various military forces, including Russian, Austrian, Polish, and German troops. The longest-standing occupant was the 4th Infantry Regiment of the Legions, stationed there from 1919 to 1939. The facility remained in use by the Polish Army until 1956, after which it was transferred to the healthcare sector.

Additionally, near Prosta Street, close to the village of Zagórze, ammunition depots were established to serve the Kielce garrison. After World War II, the military unlawfully expanded the depot grounds, leading to disputes with the owners of the confiscated land. Eventually, in 1974, the military authorities decided to decommission the ammunition depots and relocate them to the town of Suków.

Keywords: Kielce, military barracks, Polish Army